

МЕВА-САБЗАВОТ МАҲСУЛОТЛАРИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ВА ЭКСПОРТ ҚИЛИШ, ХАЛҚАРО ЎСИМЛИКЛАР КАРАНТИНИ БЎЙИЧА ТАЛАБЛАР, СТАНДАРТЛАР, МЕЪЁРЛАР ВА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЛАБЛАРИ АСОСИДА ТАШКИЛ ҚИЛИШ

Алимов Муродкосим Ачилович, бўлим бошлиғи,
Расулова Зулфия, етакчи илмий ходим,
Сулаймонова Нигора Махаматсолиевна, етакчи илмий ходим,
Ўсимликлар карантини ва ҳимояси ИТИ.

Аннотация. ЖСТга аъзо бўлиши баробарида Ўзбекистон республикасида мева-сабзавот маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш, Organic ва Global G.A.P. халқаро стандартлари талабларига мувофиқ маҳсулот ишлаб чиқариш, тартибга солиш ва мувофиқлаштириш тизимларини ривожлантириш, Тупроқ бонитетини ошириш, ўсимликлар карантини давлат хизмати фаолиятини такомиллаштириш ва иқтисодий ривожлантиришга оид амалга оширилган ишлар ва тадқиқот натижалари келтирилган.

Калим сўзлар: ўсимликлар карантини, фитосанитар назорат, стандарт, иқтисодий самарадорлик, органик қишлоқ хўжалиги, экспорт, импорт, зараркунанда, касаллик, фотосинтез, ЖСТ, ФХТ.

Аннотация. В статье представлены работы и результаты исследований, связанные с совершенствованием и экономическим развитием государственной службы карантина растений, вступление в члены ВТО, увеличение объемы производства плодоовощной продукции в Республике Узбекистан, производства продукции в соответствии с требованиями международных стандартов, Organic и Global G.A.P., развития систем регулирования и координации, улучшения качества питательной среды.

Ключевые слова: Карантин растений, фитосанитарный контроль, подкарантинные продукции, экономическая эффективность, фонд развития, стимулирования, фитосанитарный сертификат, карантинное разрешение, экспорт, импорт, вредитель, бактерия, вирус, болезни.

Annotation. The article presents works and research results related to the improvement and economic development of the state plant quarantine service, membership of the WTO, increasing the production of fruits and vegetables in the Republic of Uzbekistan, production of products in accordance with the requirements of international standards, Organic and Global G.A.P., development of regulation and coordination systems, improvement of the quality of the nutrient medium.

Keywords: Plant quarantine, phytosanitary control, regulated products, economic efficiency, development fund, incentives, phytosanitary certificate, quarantine permits, export, import, pest, bacterium, virus, diseases.

ЖСТга аъзо бўлиши баробарида Ўзбекистон республикасида мавжуд фитосанитар талабларни ушбу халқаро ташкилотнинг халқаро фитосанитар талабларига мувофиқлаштириш лозим бўлади. Ўзбекистон республикаси ўсимликлар карантини ва ҳимояси агентлиги ЖСТ ташкилоти томонидан жорий этилган “Санитария ва фитосанитария чора-тадбирларига амал қилиш бўйича битим”га риоя қилиши лозим. Бунда фитосанитар талабларнинг “техник асослари” мавжуд бўлиши керак. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан савдо қилиш жараёнидаги Ўсимликлар карантини бўйича техник жиҳатдан асосланмаган ҳар қандай талаблар “асоссиз талаблар” сифатида қабул қилиниб, ўсимлик ва ўсимлик маҳсулотларини экспорт қилувчи мамлакатлар томонидан ЖСТ ташкилотига импортер мамлакатларнинг асоссиз талаблари устидан эътироз билдиришига сабаб бўлади.

1990 йилларда Фитосанитар хавф таҳлили бўйича ишлар ўсимликлар карантини ва ҳимояси бўйича Европа ва Ўрта Ер денгизи мамлакатлари, Карантин ва ўсимликларни ҳимоя қилиш бўйича Шимолий Америка, Жанубий Америка Коно Сур фитосанитар комитети ва Ўсимликлар карантини ва ҳимояси бўйича Тинч океани ҳамда Осиё Комиссияси каби минтақавий ташкилотларда кенг ёйилиб, ФХТ (фитосанитар хавф таҳлили) халқаро даражага чиқа бошлади. ФХТ бўйича

минтақавий ва халқаро стандартлар жорий этилиб замонавий тизим жорий этила бошланди. Ҳозирги кунда кўпгина мамлакатлар ЖСТ, ЕИ ва бошқа халқаро ташкилотларга ҳамда савдо бирлашмаларига аъзо бўлиши учун аъзолик шартларидан бири сифатида ФХТни ўтказиш юзасидан экспертлар гуруҳини тузиш талаб этилади.

Глобал иқлим ўзгаришлари шароитида зарарли ҳашаротлар, бегона ўт ва касалликларнинг кенг тарқалиши уларнинг янги кучли зарарлаш хусусиятига эга бўлган, касалликларнинг янада вирулент ва агрессив турларининг пайдо бўлиш хавфи ва ЖСТ га аъзо бўлиш шартлари, импорт ва маҳаллий ишлаб чиқилган маҳсулотларни назорат қилишда ўзбошимчалик билан ёки асоссиз талаблар қўйилишининг олдини олиш мақсадида жаҳон стандартлари талабларига жавоб берадиган замонавий усуллар ва усуллардан фойдаланиб иккита муҳим омил, замонавий диагностика усуллари ва талаб даражасида жихозланган замонавий лабораториялар билан жихозланган фитосанитария назоратини ташкил этиш керак бўлади.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда мева-сабзавот маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш учун кўп ишлар амалга оширилмоқда, бироқ ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиши экспорт ҳажмини кўпайишини таъминлай олмайди. Чунки, экс-

портда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштирувчилар ва экспорт-импорт қилувчи тадбиркорлик субъектлари авваламбор ўсимликлар карантини ва фитосанитар хавфсизлик тўғрисида тушунчага эга бўлиши экспортёр давлатлардаги мавжуд карантин ҳолат, зарарли организмлар, уларнинг иқтисодий зарари, маҳсулот импорт қилишнинг Ўзбекистон Республикасида жорий қилинган тартиблари ва импортёр давлатлар фитосанитар талаблари, қайси давлатларга қанақа маҳсулот тури ва Ўзбекистондан экспорт қилиш тартиблари тўғрисида маълумотларга эга бўлиши керак. Шунингдек, потенциал истеъмолчиға қайси маҳсулот кераклигини ва унинг эҳтиёжини тушуниш керак. Ҳақиқий истеъмолчини топиш ва қайси мамлакатларга экспорт қилиш мумкинлигини билиш керак. Бундан ташқари, мевалар экспорти ҳақида гап кетганда, боғ барпо этишдан бошлаб токи у ҳосилга киргунгача кетган вақтда (ушбу йиллар давомида) истеъмолчиларнинг эҳтиёжи ва талаби қандай ўзгаришини олдиндан кўра билиш лозим. Ҳар бир мамлакатда меваларнинг турли хусусиятларига нисбатан ўзига хос уларнинг ранги, таъми, калибри ва бошқа хусусиятлари бўйича талаблар ва эҳтиёжлар мавжуд. Тадбиркор экспортни амалга оширишда ушбу талаблар ва бозорни ўрганиши керак.

Мева-сабзавот маҳсулотларини етиштиришда уларнинг истеъмолчиларга сифати, хусусиятлари, кўринишини йўқотмаган ёки максимал даражада сақлаган, маълум вақт сақланган ва бежирим қадоқлаган ҳолда етказиб бериш лозим. Шу мақсадда етиштирилган маҳсулотларни қайси давлатга экспорт қилиш мумкин, импортёр мамлакатлар фитосанитар талаблари, экспорт қилиш тартиблари ҳақида экспортёр тадбиркорлик субъектларини ушбу маълумотлар билан таништириб бориш, уларни ўқитишни ташкил қилишга тўғри келади. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экспорт қилиш учун янги йўналишларни очиш, янги бозорларни ўрганиш ва уларни фитосанитар талабларини ўрганиб миллий қонунчиликни бунга мослаштириш бўйича иш олиб бориш талаб этилади. Бу вазифаларни Миллий ўсимликлар карантини ташкилоти амалга ошириши лозим.

Жаҳон бозорида мева-сабзавот маҳсулотлар савдоси 205 миллиард АҚШ долларини ташкил этган бир пайтда, республиканинг мазкур бозордаги улуши бир фоизга ҳам етмаяпти. Ушбу маҳсулотларнинг мамлакат экспорти таркибидаги улуши эса атиги 7 фоизни ташкил қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ва ҳукумати томонидан бозор муносабатларига ўтиш жараёнида мева-сабзавотчиликни ривожлантиришга устувор йўналишлар сифатида катта эътибор қаратилмоқда. Зеро, мева-сабзавотчилик маҳсулотларини ташқи бозорларда сотишдан мамлакат валютаси тушуми ошаётгани ҳам соҳани тубдан ислоҳ қилиш ва жадал ривожлантиришнинг устуворлигидан далолат беради.

Мева-сабзавотчилик экспортини камида 5 миллиард долларга кўпайтириш бўйича барча имкониятлар бор.

Кейинги пайтларда бир қатор фармон ва қарорлар қабул қилинди. Буларга Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 мартдаги “Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчиликни жадал ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5388 ва 2019 йил 23 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5853 сонли фармонлари ҳамда 2018 йил 17 октябрдаги “Мева-сабзавот маҳсулотларини ташқи бозорларга чиқариш самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3978, 2019 йил 14

мартдаги “Мева-сабзавотчилик соҳасида қишлоқ хўжалиги кооперациясини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4239 қарорларини келтириш мумкин.

Мева -сабзавот маҳсулотлари экспортдан тушган даромадлар 2006 йилда 500 млн АҚШ доллари миқдорида бўлган бўлса, 2016 йилга келиб 1,2 миллиард АҚШ доллари миқдорида ортаганлиги кузатилди.

Мева-сабзавот маҳсулотлари экспортида 2016-2017 йилларга келиб халқаро фитосанитар стандартлар талабларига жавоб берадиган, сифатли экспортбоп маҳсулот ишлаб чиқариш ва кучли фитосанитар назорат тизимини яратиш зарурати пайдо бўлди.

2017 йил 30 август Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5174-сонли фармони ва ПҚ-3249-сонли қарорлари мамлакатимизда ўсимликлар карантини ва фитосанитар ҳолатини таъминлаш юзасидан олиб бориладиган ишларни такомиллаштириш ва ўсимликлар карантини давлат инспекцияси фаолияти бўйича туб ислохотлар амалга оширилишига асос бўлди.

1-жадвалда Ўзбекистон республикасида 2017-2022 йилларда мева-сабзавот маҳсулотлари экспорти бўйича маълумотлар келтирилган.

Маҳсулот ишлаб чиқариш, агротехник тадбирларни такомиллаштириш, уларни сақлаш ва қайта ишлаш бўйича йирик давлат дастурлари асосида йилдан-йилга озиқ-овқат маҳсулотлари етиштириш ҳажми ошиб бормоқда. Аммо маҳсулот етиштириш, етиштирилган маҳсулотнинг сифатини бозор талаблари даражасида тайёрлаб харидорга етказиб беришга бўлган даврда ўсимликлар карантини давлат хизмати муҳим роль ўйнайди. Кейинги даврда дунё бўйича барча мамлакатларда “органик маҳсулот”, “Органик қишлоқ хўжалиги” бўйича янги қонунлар, талаблар ва стандартлар ишлаб чиқилиб, бу соҳани ривожлантиришга экспортбоп, экологик тоза, юқори қўшилган қийматга эга ва харидоргир бўлган маҳсулотлар ишлаб чиқишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Органик қишлоқ хўжалиги бўйича ҳаракатлар XX аср бошида бошланди. Табиатда ва атроф-муҳитдаги ўзгаришларни кузатиб, табиий жараёнларни сақлаб қолиш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича бошқарувни тизимини яратиш устида мутахассислар томонидан иш олиб борилган. XX аср ўрталарида атроф-муҳит, инсон соғлиги, ҳайвонлар хавфсизлиги ва бутун ер сайёраси учун салбий оқибатлар кузатилди. Дунё бўйича бугунги асосий иқтисодий муаммолар, озиқ-овқат хавфсизлиги, тўйиб овқат емаслик ёки озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган нархларнинг ошиб кетиши, ишсизлик, экин майдонлари деградацияси ва сувнинг ифлосланиши, иқлим ўзгаришлари билан боғлиқ хатарларнинг олдини олиш жаҳон қишлоқ хўжалигини тизимли ривожлантириш бўйича ҳозирги кунда долзарб мавзуга айланиб бормоқда.

2015 йил БМТ маълумотларга кўра, 179 мамлакатда органик қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш амалиёти йўлга қўйилган, 88 та мамлакатда органик қишлоқ хўжалиги бўйича норматив ҳужжатлар қабул қилинган, жами 50.9 млн га майдонига эга бўлган ва дунё бўйича жами экин майдонининг 1.1 % ни ташкил этган бўлса бу 2020 йилда 190 дан ортиқ мамлакатда йўлга қўйилган. Мос равишда 2015 йил бўлса 2020 йилда 103 мамлакат “Органик қишлоқ хўжалиги” бўйича норматив ҳужжатлар қабул қилган. Дунё бўйича экин майдони 74.9 млн. га ёки жами қишлоқ хўжалиги экин майдонининг 1.6% ни ташкил этган, жами маҳсулот суммаси 129 млрд. \$ ни ташкил этган.

Органик қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, 2015-2020 й.

№		2015 йил	2020 йил
1	Органик қ/х маҳсулотлари етиштириш, жами мамлакатлар	179	190
2	Норматив ҳужжатлар қабул қилган мамлакатлар	88	103
3	Жами органик қ/х экин майдони, млн. га	50.9	74.9
4	Органик қ/х майдони, жами қ/х экин майдонига нисбатан %.	1.1	1.6
5	Жами органик қ/х маҳсулоти суммаси, млрд. \$	85	129

Органик қишлоқ хўжалиги — бу қишлоқ хўжалигининг тупроқда атмосферадаги углерод миқдорини кўпайтириш ва бу жараёнларни кучайтиришга йўналтирилган усуллар амалиётидир деб таърифланади.

Қишлоқ хўжалигида кейинги пайтларда халқаро амалиётда кенг миқёсда таснифланадиган, табиий чиқинди ва ташландиқ маҳсулотлардан углерод бирикмаларини ютиб тупроқда соф ютувчи углерод бирикмаларини ҳосил қилувчи “органик углерод деҳқончилиги” деб номланадиган иқтисодий сектор ривожланмоқда.

Мамлакатимизда асрлар давомида шаклланган анъанавий сабзавотчилик ва боғдорчилик маданияти маҳаллий ўғитлардан фойдаланишни кўзда тутадиган биологик деҳқончилик тамойилларига асосланган. Бу услуб эса озуқавий қиймати юқори, ўзига хос таъмга эга органик (*экологик тоза*) мева ва сабзавотларни етиштириш имконини беради. Бу анъаналар ҳозир ҳам кенг қўлланилиб келинади.

Экспертларнинг айтишича, дунё органик маҳсулотлари бозори 2016 йилдан бошлаб ҳар йили ўртача 15 фоиздан ўсаяпти. 2022 йил якунида унинг савдо айланмаси 212 млрд долларни (*жаҳон қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши умумий ҳажмининг 20 фоизи*) ташкил этган.

2022 йил 25 апрелда “Органик маҳсулотлар тўғрисида”ги ЎРҚ-766-сон ли Ўзбекистон Республикаси қонуни қабул қилинган.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги органик маҳсулотлар соҳасидаги ваколатли давлат органидир, давлат сиёсати ва унинг ижросини таъминлашга қаратилган давлат дастурларининг мақсади ва вазифаларига мувофиқ барқарор ривожланиш концепцияси принципларига асосланган органик маҳсулотларни ишлаб чиқариш тизими яратилишини таъминлайди.

Органик қишлоқ хўжалиги ҳаракати бўйича халқаро федерациянинг Жаҳон органик қишлоқ хўжалиги статистикаси бўйича 2019 йилда Ўзбекистон мева етиштириш бўйича қулай шароитга эга бўлган дунёдаги 10 та давлат қаторига киритилган ва органик мева ишлаб чиқариш учун қулай ер майдонларига эга эканлиги қайд этилган.

Юртимизда Organic ва Global G.A.P. халқаро стандартлари талабларига мувофиқ маҳсулот ишлаб чиқариш, тартибга солиш ва мувофиқлаштириш тизимларини ривожлантириш, қишлоқ ва ўрмон хўжалиги маҳсулотларининг сифат ва хавфсизлиги кўрсаткичларини яхшилаш, экспорт географиясини кенгайтириш мақсадида жаҳон мамлакатлари стандартларини қабул қилишга жиддий эътибор қаратилмоқда. Ҳозирда аграр тармоққа тегишли 1276 та стандарт амалга киритилган. Буларнинг 309 таси халқаро ва 6 таси хорижий давлатларнинг стандартларидан иборат. Шунингдек, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига тегишли етмишга яқин БМТ стандартлари қабул қилинди. Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат маҳсулотларининг қўшимча қиймат занжирини ташкил этишда иштирок этувчи барча корхона ва ташкилотлар фаолиятларида бажариладиган жараёнларга ISO 28000 сериясига кирувчи

10 та халқаро стандартни жорий этиш мақсадида

Ўзбекистон Республикаси Президентнинг 18.05.2020 йилдаги “Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг сифат ва хавфсизлиги кўрсаткичлари халқаро стандартларга мувофиқлигини таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5995-сонли қарори қабул қилинган.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги органик маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва мақбул қишлоқ хўжалиги амалиёти (Global G.A.P.) доирасидаги барча манфаатдор ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва тартибга солиш бўйича ваколатли давлат органи сифатида эътироф этилган.

Аграр секторда экспорт маҳсулот ишлаб чиқиш ва уни қайта ишлаш саноатини етакчи ўринга кўтариш қишлоқ хўжалигида барқарор иқтисодий ўсишни таъминлайди. Ушбу вазифани ҳал қилиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг сифатини ҳамда уни қайта ишлайдиган корхоналарнинг самарадорлигини оширишни, ички ва ташқи сотиш бозорларини янада кенгайтиришни талаб қилмоқда. Шу боис, қишлоқ хўжалиги экинларининг минтақалар тупроқ-иқлим шароитига мослаштирилган янги истиқболли навларини яратиш бўйича аниқ мақсадли ишлар олиб борилмоқда, бу эса, охир-оқибатда, ишлаб чиқарилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экспорт қилиш имкониятини оширади.

Ушбу йўналишда Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институтида ҳам кенг қўламли ишлар олиб борилмоқда. Қишлоқ хўжалиги экинларининг зараркундаларига қарши курашда эски иқтисодий жиҳатдан самарасиз, ананавий кураш усулларида воз кечиб иқтисодий жиҳатдан самарали уйғунлашган кураш усуллари ишлаб чиқиш ва татбиқ этиш юзасидан илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.

Хусусан, «Боғ, ток ва цитрус экинларининг зарарли организмларига қарши курашиш» лабораторияси томонидан PZ-20212089 “Мевали боғлар ва полиз экинларидан “Organic” ҳамда “Global G.A.P. халқаро стандартлари бўйича экспортбоп маҳсулотлар етиштириш агротехнологиясини яратиш” мавзусида илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.

«Зараркунанда ва касалликлардан биологик ҳимоя қилиш» лабораторияси томонидан экспортбоп маҳсулотлар етиштириш бўйича зарарли организмларга қарши курашда нематодалардан ва энтомофаглардан фойдаланиш бўйича илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.

Хулоса. Қайд этиш жоизки, экспорт қилинаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулот сифатини самарали назорат қилиш масалаларида мулкдорлар бир қатор қийинчиликларга учрамоқда. Бунда халқаро талабларга жавоб берадиган синов марказлари ва лабораториялар етишмаслиги сезилмоқда. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотини етиштириш, ташиш, унга ишлов бериш, қайта ишлаш, қадоқлаш ва истеъмолчиларга сотишнинг ресурсларни тежайдиган технологияларини жорий этиш билан бир вақтда озиқ-овқат маҳсулотларининг экологик хавфсизлигини таъминлаш зарур. Шунингдек,

қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг ҳуқуқий асосларини ташкил этувчи қонунчилик лойиҳалари ва ташаббуслар ҳамда амалдаги қонунчилик, органик қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг ҳуқуқий асослари ишлаб чиқилиши лозим.

Фотосинтез — ҳосилдорликни оширишнинг табиат томонидан берилган иқтисодий ечимидир. Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришда ўсимликларни минерал озиқлантиришни ташкил этишнинг фотосинтез жараёнлари фаоллиги ва давомийлиги ҳамда самарадорлигига таъсири ҳисобга олиниши лозим. Юқори нормаларда минерал ўғитлар берилиши-ҳосилдорликнинг камайишига олиб келмоқда. Хорижий мамлакатлар олимлари “Қанча кўп минерал ўғитлар берилиши ҳосилдорликнинг шунча камайишига олиб келиши” қонуниятларини аниқладилар. Масалан: Швецияда фермерлар мавсум давомида экин майдонида 800-900 кг/га минерал ўғит берилганда ҳосилдорлик ошиш ўрнига кейинги 3-5 йилда 90ц/га ўрнига 50ц/га ча тушиб кетган. Бу эса тупроқда минерал элементлар тўпланиб қолиши эвазига ўсимликлар ўзлаштиришига қулай ҳолатга айлантириб берадиган фойдали микрофлоранинг ҳаётий фаолиятига салбий таъсири

боис тупроқда гумус миқдори камайишига олиб келади, «органик/минерал элементлар» баланси бузилади, бу эса ўз ўзидан ҳар йилги тупроққа бериладиган минерал ўғитлар тупроқ бонитетини тушириб юборади оқибатда ҳосилдорлик камайиб кетади.

Тупроқ бонитетини ошириш учун:

1. Тупроқда минерал элементларни ўсимликлар ўзлаштиришига қулай ҳолатга айлантириб берадиган фойдали микроорганизмлар миқдорини кўпайтириш талаб қилинади;
2. Гумус миқдори етарли даражада кўпайтириш талаб этилади.
3. Тупроқда pH (6,5–7) миқдори оптимал даражага етказилиши лозим;
4. Тупроқ электро ўтказувчанлиги оптимал даражада бўлиши талаб этилади. (EC 0,5–0,8 mSm/cm).
5. Тупроқ намлиги оптимал даражада бўлиши талаб қилинади.
6. Оптимал даражадаги тупроқ структурасини яратиш;
7. Пестицидлар қолдиғи, биринчи галда глифосат гуруҳидаги гербицидлар бўлмаслиги талаб этилади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ш.Мирзиёевнинг “Мева-сабзавотчиликни янада ривожлантириш ва экспортини ошириш чора-тадбирлари”га бағишланган нутқи. 05.11.2019 й.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 30.08.2017 й. ПФ-5174 фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 30.08.2017 й. ПҚ-3249 қарори.
4. FAO, 2011. Global food losses and food waste – Extent, causes and prevention. Rome
5. Global Fruit & Veg market worth €246 billion. Маълумот Германия Robobank молия институти томонидан Берлинда ҳар йили бўлиб ўтадиган Европадаги энг йирик «Fruit Logistica» халқаро сархил маҳсулотлар кўргазмаси учун тайёрлаган ҳисоботда келтирилган.
6. Международный опыт государственной поддержки развития органического сельского хозяйства (2022). Pdf
7. Евразийская экономическая комиссия. Обзор международного опыта государственной поддержки развития органического сельского хозяйства. 2022 г.
8. Текст стратегии развития производства органической продукции в Российской Федерации до 2030 года.
9. Органическое земледелие – не просто модный тренд, а будущее сельского хозяйства Казахстана.
10. Федеральный деловой аграрный журнал «НИВА». Сборник “Правильное земледелие”.

УО‘Т: 634.13

INTENSIV BOG’LARDA PAKANA NOK DARAXTLARINI KASALLIK VA ZARARLI ORGANIMZLARDAN KOMPLEKS HIMOYA QILISH

Yunusov Rustam, q.x.f.n. professor,
Bo’riyeva Dilorom Isroilovna, o’qituvchi,
Xayrullayev Muhriddin Faxriddin o’g’li, o’qituvchi,
Buxoro Davlat Universiteti.

Annotatsiya. Maqolada Buxoro viloyati, Buxoro tumani “Bog’i Kalon MFY hududidagi MCHJ “Siyovush Agro” bog’dorchilik fermer xo’jaligi tuproq-iqlim sharoitida pakana o’rta o’suvchi mahsuldor behi C1 payvantagiga ulangan Vilyams, Karmen va Abbat nok navlarida maqbul fitometrik ko’rsatkichlari va hosil miqdori hamda kasallik va kompleks zararli organizmlardan himoyalashning ko’chat qalinligiga bog’liqligi o’rganilgan.

Kalit sozlar: Intensiv bog’, pakana nok navlari, o’rtada o’suvchi payvantag ko’chat qalinligi, o’sish va hosildorlik zararli organizmlar himoyalash usuli, tejamkor texnologiya, samaradorlik.

Аннотация. В статье в садоводческом хозяйстве ООО «Сиёвущ Агро» на территории МФУ Бози Калон Бухарской области, Бухарского района по почвенно-климатическим условиям приемлема для интенсивных садов, привитые на среднерослой продуктивной подвой айвы C1 сорта груши Вильямс, Кармен и Аббат. Изучено фитометрические показатели, урожайность и комплексная защита от болезней и вредных организмов.